

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1977. - *The church seen from south-east.*

LADING KIRKE

SABRO HERRED

I middelalderen og så længe domkapitlet bestod førte ærkedegnen tilsyn med kirken.¹ 25. september 1661 overdrog kongen patronatsretten til Mogens Friis til Favrskov,² og ved grevskabet Frijsenborgs oprettelse 1672³ blev kirken indlemmet heri. Den overgik til selveje 1. juli 1921.

Sognet udgjorde efter reformationen og indtil 1903 sammen med Sabro og Fårup ét pastorat. Sognepræsten boede indtil 1910 i Skjoldelev (sml. s. 1862).

Kirken ligger i den vestre ende af landsbyen på toppen af en sydvendt skråning, der falder ned

mod Århus-Viborg landevej. Mod syd og vest er der udsigt til Lading sø og skovene i Skivholme og Lyngballe.

Kirkegården blev 1886⁴ udvidet mod syd frem til landevejen. Det gamle område samt hele østsiden hegnes af markstensdiger, det nye af grevskabets vanlige, cementafdækkede kløvstensmure, opført efter tegning af Christen Kiilsgaard (fig. 3). På norddiget gror der et hegn af syrenbuske.

Kirkegården har fire *indgange*: i syd en træ-

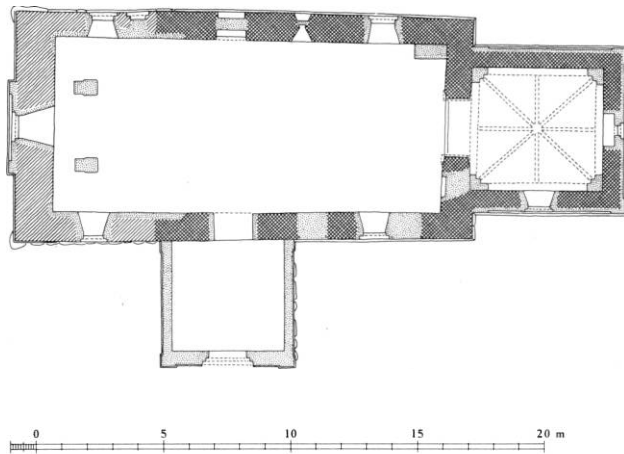

Fig. 2. Plan 1:300. Målt af Jens Vilhelmsen 1977, tegnet af Flemming Beyer 1981. - *Ground-plan 1:300.*

tremmelåge, ophængt mellem kløvestenspiller, i vest i lignende med to fløje og vestligst i norddiget en jerngitterfløj mellem murede vange. En køreport i norddigets østende lukkes af trætræmmen, ophængt i stolper. En $\dagger$ port med låge i østdiget er nævnt 1715, og 1771⁵ omtales en østre og vestre $\dagger$ kirkeport. Et usigneret forslag⁶ (fig. 3) til murede, tårnagtige portpiller som dem i Haldum og Over Hadsten synes derimod ikke at være kommet til udførelse. - Diget var 1715 så forfaldent, at kirkegården så ud som en »fællede«.⁵

Et *ligkapel* af gule sten (arkitekt A. Theilgaard, Hammel), i kirkegårdens nordøstre hjørne, afløste 1970⁷ et $\dagger$ kapel af røde sten, opført 1924 af arkitekt P. M. Wier, Århus.⁸

Et ($\dagger$)*halsjern* manglede 1763,⁹ og det blev pålagt kirken at anskaffe et nyt.

Kirken, som blev stærkt ændret ved en ombygning 1861-62, består af romansk kor og skib samt underdelen af et senmiddelalderligt tårn; et ældre våbenhus ved syddøren erstattedes 1852 af det nuværende. 1861 fjernede man korets granitkvadre og opførte en skalmur af tegl, og samtidig fik koret et nyt hvælv; tårnpartiet i vest blev inddraget i kirkerummet, og en tagrytter over vestgavlen afløstes af det nuværende tårn. Orienteringen har en lille afvigelse mod syd.

De oprindelige afsnit, kor og skib, var opført af *granitkvadre* over skråkantsokkel. Af Christen Kiilsgaards plan (fig. 4) ses det, at skibet

strakte sig indtil 2,4 m vest for norddøren; skråkantsoklen (dog uden hjørnesten) afbrydes 176 cm vest for denne dør. I skibets nordmur ses elleve granitskifter, hvoraf de tre nederste tilsammen måler 135 cm. Skibet er nu 4,8 m højt, koret 4,3 m. Indvendig dækkes vægfladerne af et tykt lag puds.

Døre og vinduer. Den tilmurede, vandret afdækkede norddør har karme af rejste kvadre. Døren er udvendig 216 cm høj over den gennemløbende bygningssokkel. Syddøren er

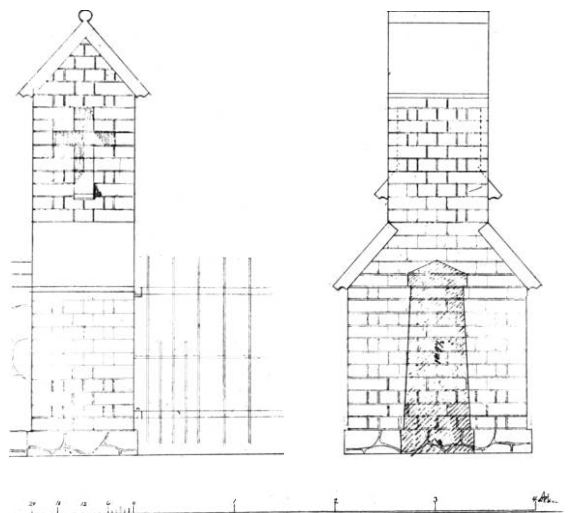

Fig. 3. Forslag til murede portpiller, formentlig tegnet af Christen Kiilsgaard (s. 1848). - *Design for gateports, presumably drawn by Christen Kiilsgaard.*

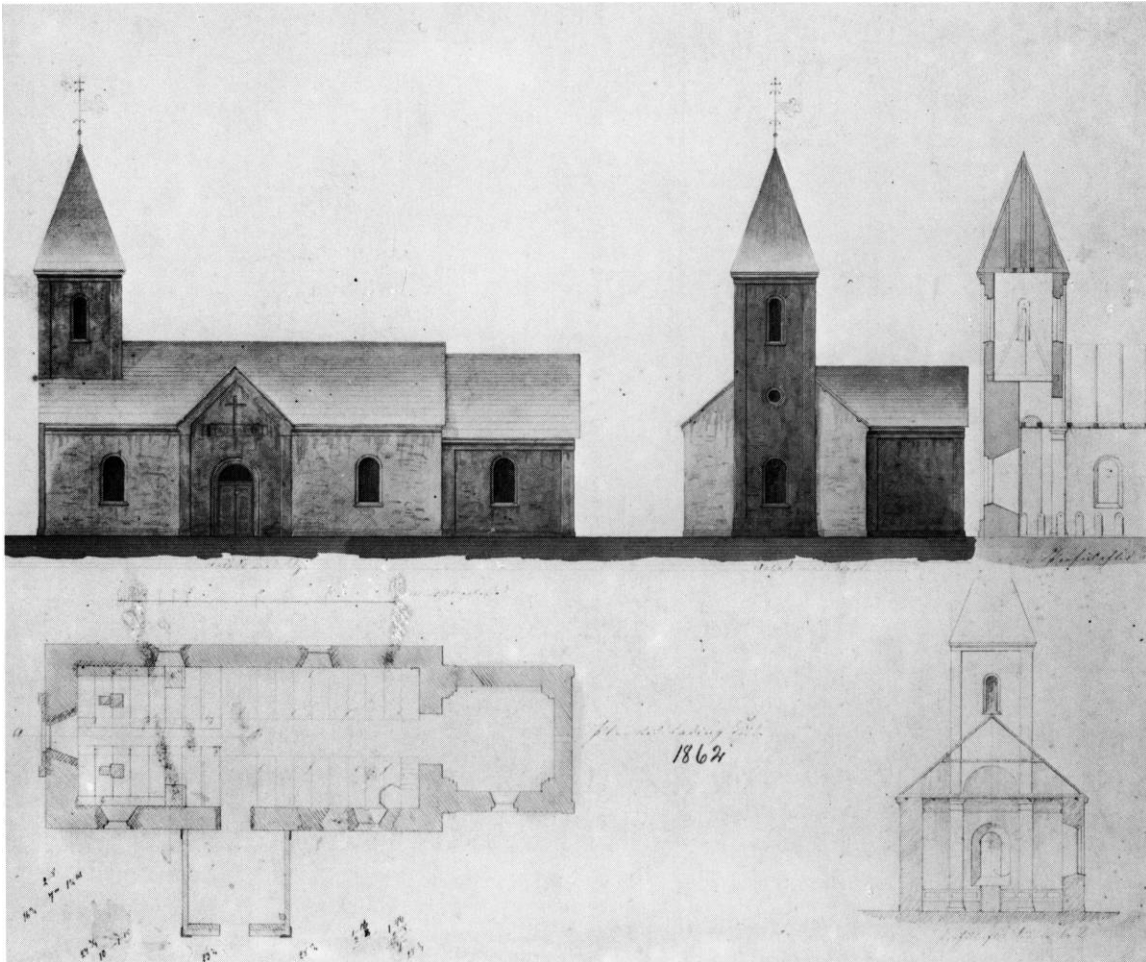

Fig. 4. Forslag til kirkens ombygning, tegnet af Christen Kiilsgaard 1862. På grundplanen ses den senere nedbrudte tårnbue. - *Proposed reconstruction of the church, drawn by Christen Kiilsgaard 1862.*

stærkt udvidet og afsluttes nu af en rund bue. To ældre beboere mente 1898-99 at huske, at der i 1860'erne over døren blev afsløret »en stor sten med figurer«, som igen blev overpudset.¹⁰ En plan 1899 om at afdække det formodede (†)tympanon(?) blev aldrig ført ud i livet.

Et romansk vindue i skibets nordmur blev fremdraget 1905⁴ og er det eneste, der er bevaret. Det er 122 cm højt og sidder 210 cm over skråkantsoklen.

Indre. Den runde korbue, der synes at være uændret, har attisk profilerede *kragbånd* over skråkantsokkel (jfr. s. 1651, fig.2).

Tilføjelser og ændringer. Det 1852 nedbrudte våbenhus samt det tidligere hvælv i koret (jfr.

ndf.) kom rimeligvis til i den senere middelalder. I denne periode tilføjedes tillige et (†)tårn i vest, som dog tidligt blev brudt ned i højde med skibet og fik fælles tag med dette. 1862 indlemmedes underdelen i kirkerummet, idet man nedbrød skibets gamle vestgavl med tårnbuen og behuggede flankemurene, så de fik samme tykkelse som skibet, jfr. Kiilsgaards opmåling (fig. 4).

Tårnpartiet er opført af munkesten og genanvendte kvadre over en syld af marksten, i vest over den udflyttede skråkantsokkel. Vestmuren, som er over halvanden meter tyk, er bevaret indtil en meter over murkronen. Ved opførelsen brød man en spidsbuet arkade i ski-

Fig. 5. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1977. - *The church seen from north-east.*

bets vestgavl, 4,4 m bred og 4,4 m høj.¹¹ Tilbage af enkeltheder er nu kun en smal, tilmuret dør i nordsiden, tæt ved skibets gamle gavl. Døren, der formodentligt har ført ind til en trappe (sml. Spørring, V.Lisbjerg hrd., s. 1676) er fladbuget og falset og måler 170x58 cm i lysningen. Tårnrummet stod 1862 med fladt loft.

Tårnbuen samt den nævnte dør viser, at byggeriet skal henføres til senmiddelalderen; de skriftlige kilder godtgør, at de øvre stokværk var væk inden 1700'ernes midte (jfr. $\dagger$ klokkestol 1769),⁵ muligvis adskillige år tidligere. Tårnet har lidt samme skæbne som adskillige andre på Århuseggen: også kirkerne i Åby (Hasle hrd.), Grundfør, Spørring, Trige og Ølsted (V. Lisbjerg hrd.) samt Over Hadsten (s. 1820) måtte opgive at holde deres tårne ved magt.

Inden 1810¹² var der i lighed med flere af de ovennævnte kirker opsat en $\dagger$ tagrytter («kirke-tinding», «tårn») over vestgavlen. Rytteren var ved nedtagelsen 1862⁸ af bindingsværk, 1,9 m i firkant og 3,1 m høj. Det 3,8 m høje spir var tækket med bly og afsluttedes med en $\dagger$ vindfløj. - Over skibets vestgavl var der en muret kam, beklædt med teglsten.

Ombygningen 1861-62,¹³ under ledelse af Kilsgaard¹⁴ (sml. fig.4), kom i stand på grund af korets dårlige forfatning. Efter en reparation 1817¹² hældede korgavlen 1847 igen slemt mod øst, formentlig som følge af presset fra hvælvingen. 1853 var sydmuren »nedskreden«, og 1860¹⁵ pålagde synet, at trækbjælkerne i koret blev udskiftet med jernankre, fordi de første var til »vansir« for kirken.

1861 besluttede man at underkaste koret en

Fig. 6. Indre, set mod øst. NE fot. 1977. - *Interior looking east.*

grundig reparation, der det følgende år fortsattes i skib og våbenhus, hvorved kirken blev omformet til den bygning, vi kender i dag. Korets kvaderstensfacade afløstes af en skalmur med hjørne- og endelisener samt den karakteristiske gesims, der året efter førtes videre over resten af kirken. Det gamle *†korhvælv* erstattedes af det nuværende, noget kuppelagtige *hvælv*, der er ottedelt og hviler på falsede hjørnepiller og halvstens ribber og formodentlig er en ret nær kopi af det nedbrudte.

I vest inddrog man som nævnt den stærkt behuggede tårnunderdel, så det lange rum fik ubrudte, glatte vægflader.¹⁶ Der indsattes seks store, rundbuede støbejernsvinduer, ét i koret og fem i det forlængede skib; samtidig lukkede man tre vinduesåbninger, hvoraf to rundbuede endnu ses i skibets sydmur.¹⁷ - I korgavlens

der anbragt en lille luge, og i den tredelte taggavl et mindre støbejernsvindue. Tagværkerne blev ombygget og i stor udstrækning fornyet; tegltagene¹⁸ med sugfjæl måtte vige for skifertage (walisiske Portmadoc naturskifer¹⁹), der over skib og våbenhus fik et betydeligt udhæng.

På tagrytterens plads over den svære vestmur opførtes et lille rødstens *tårn* med hjørnelisener og en kraftig gesims. Vestmuren, der er rejst over en rektantet sokkel, springer lidt frem fra murplanet, mens østmuren hviler på to murede piller i rummet. Der er slanke, rundbuede glamhuller i alle verdenshjørner, og over det stejle, skiferklædte pyramidetag opsattes en *vindfløj* med kugle og kors som på flere af de øvrige Frijsenborgkirker.

Det 1852⁴ opførte *våbenhus* blev forhøjet og

Fig. 7. Indre, set mod vest. NE fot. 1977. - *Interior looking west.*

tillempet kirkens nye arkitektoniske præg: man murede en gavl med forsænket bånd²⁰ og kors over en stor, rundbuet dør (sml. våbenhuset i Folby s. 1833) og tilføjede lisener og gesims. Indtil 1852 stod her et tegltækket *†våbenhus*, nævnt første gang 1715,⁵ men muligvis betydelig ældre. Synet ønskede 1850¹⁵ et lille vindue indsat i muren.

Indvendig fik skibet gipsloft med gesims langs væggene (sml. Vitten, s. 1791), og i gulvet lagdes sorte og gule Frijsendalfliser.

Varme. En nylig anskaffet kakkelovn flyttedes 1885¹⁵ til skibets nordøstre hjørne, hvor den eksisterende skorsten opførtes. Et lavtryksdampanlæg, installeret 1932²¹ i en kælder uden for kirken, blev 1970⁷ afløst af et oliefyr i den nyopførte kapelbygning.

En *restaurering* 1978¹⁹ (arkitekterne Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen) har fastholdt

præget fra forrige århundrede. Det udvendige murværk er udbedret og skiferbelægningen omlagt og delvis udskiftet med tilsvarende skifersten fra en ældre landbrugsbygning. De nyopførte murpartier fremtræder stadig i blank mur, mens skibets kvaderstensfacader er rensat i nord og hvidtet i syd. Alt i alt fremstår den omdannede kirke som en karakteristisk repræsentant for 1860'ernes byggeskik med parallel-ler i storlandbrugets bygninger og den begyndende industrialismes fabrikshuse.

Kalkmalet dekoration i koret, 1909⁴ udført af P. Rahbek i overensstemmelse med egnens vanlige ribbedekoration fra o. 1500.²²

INVENTAR

Oversigt. Kirkens hovedrestauration 1861-62 omfattede også inventaret: baldakinaltertavlen fra o. 1600 og prædikestolen fra 1650 blev omdannet, ligesom nye stole blev udført. Omkring århundredskiftet og i årene lige derefter kom de øvrige inventarstykker til: alterskranke, opgang til prædikestol, salmenummertavler, og hovedstykker som altertavle og prædikestol blev nystaffet af grevskabets foretrukne maler P. Rahbek.

Alterbordet er et panel, stærkt omdannet og fornyet samtidig med altertavlens istandsættelser 1861 og 1890.⁴ Forsiden har tre arkadefyldinger, gavlene hver én. Stafferet 1909 som tavlen (jfr. ndf.).

†*Alterklæder* omtales kun sjældent i regnskaberne og da blot som manglende eller ubrugelige;⁵ 1862 var klædet af rødt fløjlsplys.⁸

Altertavlen (fig. 10), o. 1600, af baldakintype, er kraftigt omdannet og fornyet 1861, da også nye oliemalerier indsattes, og igen 1895 og 1909.⁴ Oprindelig synes tavlen at have hørt til gruppen af baldakintavler, der som Haldums (s. 1805) har et storstykke opdelt i tre lige store felter, med pilasterbårne arkader smykket med slyngbånd i bueslaget. De flankerende halspilastre har for de to yderstes vedkommende på forsiden kassetteværk i fladsnit som i Haldum, de to indre og spinklere, med kannelurer, er formodentlig de »to store søjler«, som snedker Würtz opsatte 1861.⁴ De ret lave frise-frem-spring har ligeledes kassetteværk som i Haldum, mens de lidt højere postamentfrem-spring yderst har relief-skårne løvemasker (fig. 13), inderst (nyere) diamantbosser. Tavlens øvre del er i hovedsagen ny, baldakinen antagelig delvis rekonstrueret efter forgængeren. De to drejede hængekugler er tilføjet 1909.⁴

Ved restaureringen 1861 fik tavlen tre nye oliemalerier på lærred,⁸ i midten den opstandne, lysklædte Kristus foran bjerghulens mørke, i nord kong David, i hvid kjortel og rød kappe, spillende på harpen, i syd den hvidhårede Moses stående med lovens tavle i et landskab. Altertavlens rammeværk var da oliemalet »med forskellige stenfarver«. 1886-87 blev den ege-træsmalet og »stafferet« med gyldne lister, men 1895 afrenset for alle farver og bonet.⁴ 1909 fik

Fig. 8. Alterkalk 1763, udført af Niels Christensen Brasch, Randers, og sygekalk 1872 af A.J. Westergaard, Kbh. (s. 1854f.). NE fot. 1977. - *Chalice 1763, by Niels Christensen Brasch, Randers and chalice for the sick 1872 made by H.J. Westergaard, Copenhagen.*

Fig. 9. Alterstage 1625-50 (s. 1855). NE fot. 1977. - *Altar candlestick 1625-50.*

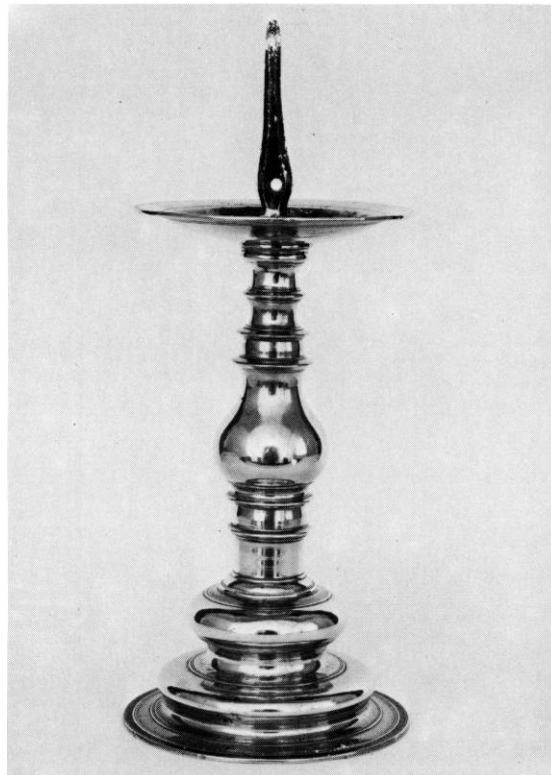

Fig. 10. Altertavle
o. 1600, med malerier fra
1861 (s. 1853). NE fot.
1977.-Altarpiece c. 1600,
with paintings 1861.

den sin nuværende staffering af P. Rahbek,²³ grønt og rødbrunt som de dominerende farver, med forgyldning på lister og ornamenter. Baldakinens himmel er blå med gyldne stjerner. Alle indskrifter, med fraktur, er gyldne på sort baggrund. I trekantgavlen Jesumonogrammet og i baldakinens frise: »Siger dem som budne ere: See jeg hafuer beridt mit Maaltid. Matth: 22,4«. I frise- og postamentfelter indskrifter refererende til malerierne, fra nord: »Afløs mig med Isop, at jeg blifuer reen. Ps: 51. - Oc de funde Steenen velt af Grafuen. Luc: 24,2. - I skulle giøre efter Ordet, oc icke alleeniste høre det. Isac: 1,22.« I postamentfelterne: »Jeg vil siunge Herren i alle mine Dage. . . Ps: 104. - Hvilken som er gifuen derhen for vore Synders skyld. . . Rom: 4,25. - Thi Lofuen er gifuen ved Mose. . . Ioh: 1,17.«

Altersølv. Alterkalk (fig.8), 1763, udført af Niels Christensen Brasch, Randers. Den er 21 cm høj, har sekstunget, profileret fod og sekskantet skaft med små profilstave ved overgang til fod, bæger og knop. Denne har på over- og undersiden spidse blade med trambuleret midtparti, samt rudebasser med graverede versaler: »Ihesus« på skraveret bund. Det store, indvendigt forgyldte bæger har under en mundingslinie en graveret indskrift, med skriveskrift: »Anno 1763 er denne Kalch og Disk given Gud til ære og KierKen til Sier / af Selfeyer bonden Iohan Georg WacKer og Hustrue Anna Pedersdaatter Hougaard, / Som boede og døde udi Schioldeløv udi Lading Sogn.« På en af fodpladens tunger ses mesterstemplet (Bøje 1946, 2412).

Disk, 1862⁴ omstøbt (jfr. ovfr.) og forgyldt

af Niels Holst Wendelboe, Århus²⁴ (Bøje 1946, s. 200), der midt i bunden har anbragt sit stempel, et W inden for perlerække, i oval. 14,7 cm i tv., glat, på randen et graveret Georgskors.

Oblatæske og *vinkande*, o. 1862,⁸ af porcelæn fra Bing & Grøndahl, sorte, med guld kors og -kanter (jfr. Skejby s. 1381), kandens låg hvidt med gyldne kanter.

Sygesæt (fig. 8), 1872, udført af Almer Julius Westergaard, Kbhvn. 14 cm højt, medregnet oblatskruegemmet i låget. På bægeret er graveret et latinsk kors med trekløverformede korsarmsender; under mundingsranden stempler for guldsmeden (Bøje 1979, s.262: A.I.V.), guardeinen samt Københavns bystempel (18)72. Samme tre stempler ses på den i bægeret indpassede vinbeholder og oblatæskan i låget. Tilhørende *disk* med samme stempler, 8 cm i tv., glat, på randen graveret cirkelkors.

Alterstager (fig. 9), 1625-50, 30,5 cm høje, svarende til stagerne i Grundfør (s. 1661), dog med enkelte færre profilringe på fodskålen; oprindelig lysetorn. Syvarmet *lysestage* erhvervet 1925.⁸

†*Messehagler*. 1862 var haglen af rødt fløjls;⁸ den erstattedes 1867 af en ny, tilsvarende, dekoreret med to alen brede guldtresser. 1891 var stoffet rødt silkefløjls med guldgalonier.⁴

Alterskranke, 1905,⁴ svarende til Over Hadstens (s. 1824). Den forrige (†)*skranke*, 1861 udført af snedker Würtz i Voldby, var et »udskåret«, blåmalet tralværk, der strakte sig tværs over koret.⁸

Døbefont (fig. 14), romansk, af grå granit. Den store, dybe kumme, 76 cm i tv., har flad rundstav foroven samt lille skaftring. Fodens øvre runding afsluttes af spinkelt profileret under vulst. 1887 blev fonten renset;⁴ den stod formodentlig da midt i koret,²⁵ nu i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad, »Anskaffet til Lading Kirke 1887 af Mogens Greve Krag-Juel-Vind-Frijs og Grevinde Frederikke Krag-Juel-Vind-Frijs født Comtesse Danneskjold-Samsø«; af messing, 24,5 cm i tv., halvkugleformet, med smal krave, hvorpå den graverede indskrift, med skriveskrift. Indsat i samtidig, bred messing-

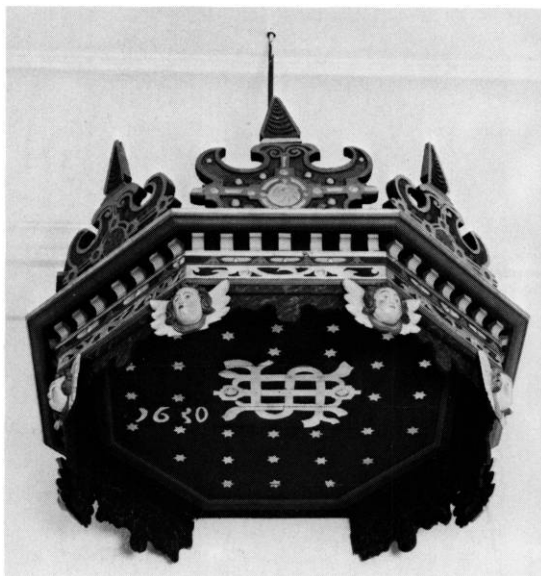

Fig. 11. Prædikestolens lydhimmel 1650 (s. 1856). NE fot. 1977. - *Sounding-board for pulpit 1650*.

krave, der bærer stempel for leverandøren af begge dele, kobbersmed A. Wilson, Århus.⁴ - 1700 manglede kirken dåbsfad;⁵ 1829 fandtes et lille †*tinbækken*.²⁶

Dåbskande, 1880, af tin, leveret af H. Scourup, Århus,²⁷ og ganske svarende til Over Hadstens nr. 2 (s. 1824); ca. 25,5 cm høj, ude af brug.

Fig. 12. Udsnit af prædikestol 1650 (s. 1856). NE fot. 1977. - *Section of pulpit 1650*.

Fig. 13. Detalje fra altertavle, jfr. fig. 10 (s. 1853). NE fot. 1977. - *Detail of altarpiece, cf fig. 10.*

Bronzekrucifiks, nyt, ophængt på 35 cm højt trækors i den tilmurede norddør.

Prædikestol og himmel (fig. 11-12), med skåret årstal 1650, af fyr, i landlig senrenæssancestil; 1861 omlavet og 1909 dekoreret med blomstermalerier. Stolen består af fem fag med fladsnitsmykkede arkader og på hjørnerne primitive, kvindelige hermer, hvis arme er oprullet spiralformet ligesom de tilhørende volutkaptæler. Gesimsen har kraftig æggestav over tandsnit. Både frise og postament er lave, med listeindrammede fyldinger flankeret af skårne rosetter; kartoucheformede hængestykker mellem drejede kugler.²⁸

Den ottekantede himmel, med skåret årstal og Jesumonogram på undersiden, har høje kartouchetopstykker med skællede topspir, gesims med konsolstav over æggestav og fladsnitliste samt under hjørnerne tykkindede englehoveder. De udsavede hængestykker stam-

mer formentlig fra 1861, da snedker Würtz omlavede stol og himmel, og en ny trappe udførtes.⁴ Denne ændring har antagelig drejet sig om en tilpasning af stolen til en anden opstilling end den oprindelige, med opgang gennem triumfmuren, 1861 tilmuret som niche⁴ (jfr. Sabro). En sådan ombygning var allerede ønsket af synet 1810,²⁹ da man foreslog opgangen tilmuret og stolen flyttet hen til vinduet. - 1908 fik prædikestolen ny bærestolpe, trappe og opgangspanel. Samtidig maledes stol og himmel med »polykromfarver og guld« af P. Rahbek,⁴ der tillige udførte arkadernes store blomster i guld med grønne blade på lysblå baggrund. Denne blomstermaling kan måske være inspireret af fundne spor (jfr. Brabrand s. 1534 og Sabro s. 1875). Gyldne er ligeledes himlens årstal, Jesumonogram og stjerner samt stolens frakturindskrifter, i frisen: »Guds Ord Bliffuer Evindelig. Esai: 40«, i postamentet: »Ære Være Gud I Det Høiie. Luc: 2«. 1886⁴ var stolen blevet egetræsmalet, lakeret og bronzeret.³⁰

Stolestader, 1862, udført af snedker Würtz i Voldby med anvendelse af ældre ryglæn i 22 stader.⁴ De rundbuede gavle med drejet knap på det øvre, fligede rammestykke svarer ganske til Vittens (s. 1795). Lysgrå og -grønne i to nuancer. 1887 blev stolene egetræsmaledede, listerne bronzerede.⁴

Armstol til præsten, o. 1872,¹⁵ med Frijs-våbnet udskåret i ryglænet; i koret syd for altret. En lukket *†præste-* og *†degnestol* var 1862 opstillet ved hver side af kordøren.⁸

To ens *fattigbøsser* (fig. 15), 1900, leveret af A. Wilson, Århus,⁴ svarende til bl.a. Over Hadstens (s. 1825). Anbragt på ottekantede piedestaler på hver side af skibets syddør.

Orgelpulpitur i vest, 1898, enkelt fyldingspanel. *†Pulpitur*, omtalt 1715 i forbindelse med sønderbrudte stole sammesteds.⁵

Orgel, bygget 1898 af Fr. Nielsen, Århus. Ét manual med fire stemmer: Bordun 16 Fod, Principal 8 Fod, Gedakt 8 Fod, Octav 4 Fod. Mekanisk sløjfevindlade. 1933 indbyggedes værket i svellekasse.⁸ Skænket af Abelone Pedersen. På pulpitur i vest.³¹

Tre *salmenummertavler*, anskaffet 1903-05,⁴ er

grevskabets vanlige. En lille tavle, til dåb og nadver, med buet, brudt gavl (jfr. fig. 6) er muligvis ældre. De forrige nummertavler var udført 1856 og 1866 af Würtz i Voldby.⁴

Stor *præsterækketavle*, 1906,⁴ i profileret ramme med tandsnit og indskrift med hvidmalet brødskrift, nøje svarende til Vittens (s. 1795). På skibets nordvæg.

To nyere *lysekroner*, barokkopier med 2x8 lysearme og øvre pryddarme med refleksblomster, er ophængt i skibet. En tilsvarende, men med mindre hængekugle, er muligvis identisk med en af de to kroner, der 1897 var skænket af menigheden.¹³ Ophængt 1899 sammen med syv *†*væglampetter;⁴ to lysearme er anbragt på pillerne ved orglet. En nyere lysearm opsat ved prædikestolen.

Klokke, 1898,⁴ omstøbt af S. Frichs efterfølger i Århus, af en gammel klokke fra Voldby (Gjern hrd.); 67,5 cm i tv. Indskrift med reliefversaler: »Anno domini MDCCCIIC hanc

Fig. 14. Romansk døbefont (s. 1855). NE fot. 1977. - *Romanesque baptismal font*.

Fig. 15. Fattigbøsse, 1900, af messing (s. 1856). NE fot. 1977. - *Brass collecting-box 1900*.

campanum in usum templi Lading fundere jussit Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs comes in Frijsenborg, I. Claussen episcopo, L. Jensen præposito, V. Øhlenschläger pastore hujus ecclesiæ et S. Krarup magistro, H. Tilemann administratore, C. Kiilgaard ædificatore hujus comitis. S. Frichs efterfølger Aarhus«. (I Herrens år 1898 befalede M.K-J-V-F, greve til Frijsenborg, at støbe denne klokke til brug i Lading kirke, da I. C. var biskop, L. J. provst, V. Ø. præst ved denne kirke og S. K. lærer, H. T. administrator, C. K. bygmester hos denne greve. ...«).

†*Klokker*. 1-2) Ved indkrævningen af klokkeskatten 1528-29³² afleveredes to klokker, der med al jernfang (tilbehør) vejede henholdsvis 19 lispund og to skippund. 3) Under kirkens hovedrestauration 1863 stod den revnede klokke, af ukendt alder, på kirkegården.¹⁵ 4) Efter at være omstøbt af »Stallknecht, Horsens, 1864«,³³ revnede den atter 1898,¹⁵ hvorefter den overførtes til Voldby kirke (Gjern hrd.), der udvekslede den med sin gamle klokke, der atter omstøbtes til den nuværende.²¹

Klokkestol, 1899, leveret af N. Rasmussen.⁴ †»*Klokkeværket*«, der 1769 stod på kirkegården (efter at den øvre del af tårnet var nedrevet), vaklede da meget.⁵

Fig. 16. Gravsten nr. 1, o. 1625-50 (s. 1858). NE fot. 1977. - Tombstone no. 1, c. 1625-50.

Fig. 17. Gravsten nr. 2, o. 1688(?), med indskrift 1883 (s. 1858). NE fot. 1977. - Tombstone no. 2.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) (Fig. 16), 1625-50, over ukendt ægtepar. Lysgrå kalksten, 235x156 cm, stærkt nedslidt. Stenen hører til en gruppe, især repræsenteret i Århus domkirke (jfr. s. 777f., nr. 28 m.fl.) udført efter et forlæg af G. Sadeler, med den opstandne Kristus som hovedmotiv. De to portrætmedaljoner foroven viser manden med halvlångt hår og kort, bredt fuldskæg, hustruen med konehue og rund krave; i de nedre ovalfelter ses henholdsvis Kristus på korset og gravlæggelsen. Under det nedslidte skriftfelt, der er indrammet af kartouche med antydning af bruskede bøjler, anes to profilvendte kranier. 1905 indsat i korets nordmur, tidligere antagelig placeret i korgulvet.

2) (Fig. 17), antagelig fra o. 1688, med sekundær indskrift 1883. Grå kalksten, 76x49 cm, med rester af det oprindelige årstal, formodent-

lig 1688, nederst på stenen. I en flad niche står en sæbebobleblæsende engel, symbol på forkrænkelsen, på et kranium over knogler. På det glatte felt herunder er med store skøn-skriftsbogstaver indhugget initialerne »AM PD« over årstallet, der er omhugget til »1883«. Indmuret i våbenhusets østmur.

Kirkegårdsmonument (fig. 18), o. 1856(?), udført af billedhuggeren August Saabye³⁴ (1823-1916) over forældrene: Erhard Saabye, sognepræst til Lading, Sabro og Faarup menigheder, *29. sept. 1778, †22. dec. 1851, og hustru Susanne Saabye, *20. sept. 1785, †11. juli 1856. Stele af kalksten, på sokkel, ialt 200 cm høj, med fordybet versalindskrift. Stelen har udkrægende attika, med trekantgavl, hvori indfældet to reliefmedaljoner i hvid marmor med portrætter af det afdøde ægtepar; mellem disse er indridset to krydsstillede palmegrene. På stens forside indfældet et marmorrelief: en en-

gel, med højre arm hævet i talende gestus og med palmegren i venstre hånd, sidder på en åben sarkofag, hvis låg er skudt til side. På kirkegården, nordvest for tårnet.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Lading liber daticus 1808-1938 (C 352a-4). - Lyngå-Skjød liber daticus 1809-1914 (C350-28). - Arkivet på *Frijsenborg*: Frederik III.s skøde på gods 9.jan. 1666 (Pergamenter, æske 13). - Syn over grevskabet efter Mogens Friis 1675 (nr. 266). - Skifte 1763 (nr. 143). - *Ved embedet:* Synsprotokol 1862ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650f.

NM 2.afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske landsbykirker, VI, 1896, s. 324-326. - Indberetninger ved Nissen, Randers, 1899 ((†)tympanon), Vibeke Michelsen og Anette Kruse 1977 (inventar og gravminder), Mogens Larsen 1979 (altertavle). Fylldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2.afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen og gravminder ved Anette Kruse. Redaktionen afsluttet 1981.

Tegninger og opmålinger. *NM 2.afd.:* Plan og snit ved Jens Vilhelmsen og Aage Kristensen 1977. - *LA Vib. Planer og tegninger:* Plan, opstalter og snit ved Chr. Kiilsgaard 1862 (691-1). - Forslag til kirkegårdsmur ved Chr. Kiilsgaard, u.å. (691). - Skitse af portpiller, u.å. (691-2). - Trappe til prædikestol (691-3). - Detaljer vedr. kirkens udsmykning, u.å. (691-4). - Arkivet på *Frijsenborg*: Plan, snit og opstalter ved Carl Kiilsgaard o. 1890 (bd.I, s.43-46).

Litteratur: MeddÅSt. 1970, s. 98 og 1978, s. 100f.

¹ Århus Domkapitels Jordebøger I, 103 og 191. Ærkedegnens pligter og rettigheder blev 1667 overdraget Hans von Meulengracht (Kronens Skøder II, 260), mens de afgifter, som kongen oppebar, fik samme skæbne som de tilsvarende afgifter af Vitten kirke (sml. s. 1787, note 2). Jfr. i øvrigt s. 1366f.

² Arkivet på Frijsenborg. Pergamenter, æske 6.

³ LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Erektionspatent 1672 (G341.5).

⁴ LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Rgsk. 1854-1922 (G341.395-459).

⁵ Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C3.1166-76).

⁶ Nu i LA Vib.

⁷ MeddÅSt. 1970, s.98.

⁸ Synsprotokol 1862ff.

⁹ Arkivet på Frijsenborg. Skifte 1763.

¹⁰ Brev af 30. april 1898 og indb. af 5. marts 1899 til NM2 fra Nissen, Randers.

¹¹ Målene angives i synsprotokollen 1862.

¹² LA Vib. Lading præstearkiv. Liber daticus 1808-1938.

¹³ LA Vib. Frijsenborg godsarkiv. Dok. vedr. kirkerne 1860-1923 (G341.463) samt note 4 og 8.

¹⁴ Jfr. Kjeld de Fine Licht: Frijsenborgkirker, i Festskrift til Harald Langberg, 1979, s. 199ff.

¹⁵ LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Synsprotokoller 1845-1921 (C30.5-10).

Fig. 18. Kirkegårdsmonument over sognepræst E. Saabye, †1851 og hustru, †1856, udført af billedhuggeren August Saabye (s. 1858). NE fot. 1977. - *Churchyard monument to the parish priest E. Saabye, †1851, and his wife †1856, by the sculptor August Saabye.*

¹⁶ Samme fremgangsmåde anvendtes fa år senere i Trige (V.Lisbjerg hrd.) og Over Hadsten.

¹⁷ Foruden disse to ses over skibets søndre vindue et spidsbuet stik, der vel stammer fra en senmiddelalderlig vinduesudvidelse.

¹⁸ O.1676 var tagene beklædt med bly. Jfr. Arkivet på Frijsenborg. Syn efter Mogens Friis 1675.

¹⁹ MeddÅst. 1978, s. 100f.

²⁰ Med indskriften »Herren være med Eder« i jernbogstaver.

²¹ LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Kirker m.m. 1844-1933 (C 30.63-66).

²² Istandsæt 1978 af Olaf Hellvik.

²³ Bag på tavlen malet: »Anno 1909 er denne Tavle og Prædikestolen restaureret paa Bekostning af Greve M. K-J-V-Friis. P. Rahbek maler« (jfr. note 4).

²⁴ Før omlavningen vejede den $4\frac{1}{2}$ lod, efter $7\frac{3}{4}$ lod (note 4).

²⁵ Jfr. ældre fotos i NM.

²⁶ LA Vib. Århus amts nrdr. provsti. 1812-26. Synsprotokol (C 291.2).

²⁷ Isenkram, stentøj og glashandel (note 4).

²⁸ 1909 fik stolen 12 rosetter og 6 kugler (note 4).

²⁹ LA Vib. Sabro og V.Lisbjerg hrdr.s provsti. 1812. Synsprotokol f. kirker, præstegårde og skoler 1802-12 (C 29D.6).

³⁰ Ifølge brev af 30. april 1898 (NM) skulle snedkeren ved lydhimlens samling ca. 25 år tidligere have fundet en messingplade med en latinsk indskrift, men da han ikke kunne tyde den, blev pladen indskudt på samme sted igen.

³¹ Yderligere oplysninger om orglet findes i Den danske Orgelregistrant.

³² RA. Rgsk. før 1559. Fortegnelse over afleverede klokker 1528-29. (Reg. 108A).

³³ F. Uldall: Om de danske landsbykirker.

³⁴ Paul Nedergaard (udg.): Dansk Præste- og Sognehistorie 1849-1949, VII, 1966, s.239.

SUMMARY

The church, which was altered extensively by restoration 1861-62 (architect Christen Kiilsgaard), consists of Romanesque chancel and nave built of granite ashlar standing on a chamfered plinth. Joined to this in the west is the base of a Late Medieval tower which was soon cut down to the height of the nave. An earlier porch at the south doorway was replaced in 1852 by the present one. In 1861 the granite ashlar of the chancel were removed and a facing wall of brick erected. The chancel was at this time given a new vault. The remains of the

tower to the west were included in the main body of the church and the ridge turret above the west gable replaced by the present tower.

During the rebuilding of 1861-62 much of the church furniture was changed. The altarpiece from c. 1600 was for example provided with new paintings, the pulpit from 1650 reconditioned and new pews were made. Of the earlier furniture may be mentioned the Romanesque baptismal font, the altar candlesticks from c. 1625-50 similar to those at Grundfør (p. 1661) and the chalice donated in 1763 by the patron of the church. A monument c. 1856 by Aug. Saabye is on the churchyard.

Fig. 19. Landsbyplan 1:10000, målt o. 1800. - Map of the village c. 1800.